

**KAANBAL TI' JEJELÁAS KAAJILO'OB
ICHIL U NOJ LU'UMIL AMERICA
TI' LE TÚUMBEN SIGLOA'.**

Kaajilo'ob, ba'alo'ob suka'an beta'al yéetel máasewal na'ato'ob.

Xiixkintik bejilo'ob utia'al k'exik ba'alo'ob k yóok'ol kaaba'.

25-28 ti' febrero ti' u ja'abil 2009

U Noj Najil Lak'in Xook

Zaci, tu lu'umil Yukalpeten

KAAMBAL TI' JEJELÁAS KAAJILÓ'OB
ICHIL U NOJ LU'UMIL AMERICA
TI' LE TÚUMBEN SIGLOA'.

Kaajilo'ob, ba'alo'ob suka'an beta'al yéetel máasewal na'ato'ob.

T'AANBAJIL

... Kaajo'oba' xi'ik u bejilo'ob
Táan u beetko'ob u kilí'ich noj meyaj
Bey eek'o'ob tu ka'anal.
Ichil u jejeláas ba'al yaan u ma'alobil
Ich jéets' óolal, u pa'at óolal.
(Maya'on)

Le túumben *tecnologías* ti' le u ts'o'okil junk'alil ja'aba' ts'o'ok u ya'abkunsik yéetel u bisik ti' u láak' lu'umo'ob k kuxtalo'ona' jeel mix bik'in yúuchul táanile. Le ba'al k jantko'ono', le paax k u'uykono'ono', le bist'aan k xookko'one' yéetel le máako'ob k k'ajóolto'on ichil beej leti' e'esik jump'éeel ma'alobil jooch ichil jejeláas kaajilo'ob. Xi'ipalo'ob ku t'aaniko'ob chéen *ingles* t'aan ti' u xoot' kaajilo'ob nukuch kaaj ti' Norteamérica ku yóok'ostiko'ob *reggaeton* ku k'aayal ich kastelan t'aan, ka'alik'ile' u ju'uno'ob yéetel u pawo'ob le mejen xch'upalalo'ob yéetel mejen xi'ipalalo'ob ti' u mejen kaajil ti' u noj lu'umil Mexico'e yaan u yoochel Wíinik Am yéetel Xbarbie boan'an tu paacho'ob. Chéen ba'ale' le boonol ma' jach uts'il bey u yila'alo'; top k'eex kaajil yéetel kanan ti' nojoch lu'um jaach k'a'ana'an ti' u xuul u lu'umil nukuch kaajo'ob bey xan u nu'ukul kultura'obo' ku maano'ob chéen ch'a'abil. U janalilo'ob ku tia'altiko'ob le kultura'obo' yéetel u cha'anil chéen ch'a'abil u much'cha'antal chéen ba'ale' le muuch' ya'abkach t'aane', bey xan jach talam yéetel jach k'a'ana'an k meentik. Ti' le túumben *sigloa'* k'a'anan'an kanik meentik yéetel láat'ik *sistemas* jach ma' ko'oyo'obil, chéen tu juuno'ob yéetel bey xan ti' u yakunsik ma'alo'ob kuxtal. Leten Tu yo'lale':

Táan k ilik u meyaj yéetel u tuukul wíinik tuláakal k'iin mak'anta'al tumen jejeláasil kaajo'ob yéetel tuukul yéetel u na'atil yéetel u miats'il le kaajo'obe' bey okoom ku ts'aikbo'ob muuk' yéetel kuxtal;

Jach tuklik Kaanbale' k'a'abeet cha'e u na'at le jejeláasil kaajo'ob, kaanbal beta'an yéetelo'ob yéetel tia'al leti'ob. Bey xan le mayaja' k'a'abeet k beet tuláakalo'on;

Tu lu'umil Mayab, u noj lu'umil México túux nojochkinsaj úuchben maaya'ob k t'aan tuláakal kaajo'ob tu noj lu'umil América yéetel kaajo'ob yóok'ol kaab. Le much'tambala' yaan u much'ik ajawo'ob yéetel ka'ansajo'ob ti' le u mejen much'tambalil ti' tuláakal máako'ob ti' jaytúul máako'ob yéetel tuláakal much' máako'ob u much'muba'ob ti' tuláalakal tu'uk'ilo'ob tu noj lu'umil América utia'al u tsikbal suuki'ilo'ob yéetel u kaanbalil ti' le *economía*, ti' túumben tuukulo'ob. U jach ka'ana'an le much'tamba'al leti'ob lela':

U jach k'a'ana'alil le t'aanbajila'

Et k'exik u jach ma'alobil u kaanbalil le ka'ansaj chéen cha'abil *popular* ti' tuláakal u ka'analilo'ob yéetel le ba'alo'ob ku yúuchul sáansamale'.

Ka e'esik u k'a'ana'ani ti' káanbal ti' le máako'ob u ch'i'ibalil yaan ti' le t'aano'ob.

Tsikbal le t'aanaj jach k'a'ana'an ti' tuláakal máak ti' le muuch't'aano'oba' yéetel u jeelo'obo'.

Kaxantik u koochil t'aano'ob ti' le káanbal popularo' yéetel intercultural.

Ek e'esik ba'ax ten u ka'a'abeeta'al u tuukul yéetel bix u meyaj máasewalo'ob utia'al beeta'al *programas*.

Kaxatik uláak' bejil bix u ts'aik xook ti' ya'abkach máak jach ma'alobil xan.

Máax je'el u beytal meyaj ti' le muuch'tambala'

Ka'ansajo'ob, taticho'ob, aj konolo'ob, máax ku meyaj tu juunal, máaxo'ob ku meyaj utia'al toj óolal, máak ti' kaanbal t'aano'ob, ku xooko'ob t'aano'ob, máasewal t'aano'ob, xook kaajilo'ob, bix u bin mejen kaajilo'ob ich *radio* yéetel *televisión* u meyajil ma' u wa'atal.

Ba'ax je'el u beytal meyaj

Le muuch'tambala' yaan u yilik yéetel xook ba'ax bejil, ba'ax k'aas ba'al yéetel beet ichil u toojol tuukul yaila'al ti' kaambal ti' jejeláasil kaajilo'ob. Tu yo'osale' le mejen tsikbalo'ob ya'abkach, ku bino'ob ti' ka'ansa'al nukuch máak ichil najil xook yéetel tu yotocho'ob tak ba'ax le k'aas k'oja'anil ti' mejen kaajo'ob, ya'ab meyaj yéetel e'esik bix beetik ba'alo'ob ichi meyaj, kaambal ichil jejeláasil kaajilo'ob. Meyajo'ob ku bisiko'ob úuchben na'at, u ch'ijil mejen kaajo'ob yéetel k beet ba'alo'ob utia'al k aantal.

T'aano'ob

T'ano'obe' mas ma'alobil na'atibil bey e'esaj t'aan, je u páajtal u beeta'ab yéetel jejeláasil ts'iib: ka'anal xook t'aano'ob, baltsamo'ob, tsikbal t'aano'ob, u yóochel ba'al,

wochel ba'al, *audiovisual* yéetel *multimedia*... Je'el u páajtal u ye'esale': a) juunal, b) muuch' óoxtúul wa jo'túul máak; yaan tsikbal a meyaj ich kastelan t'aan, maaya t'aan, *ingles* t'aan, *frances* t'aan wa *portuges* t'aan (yaan suutik le tsikbalobó' ti' jejeláasil t'aano'ob ti le orai'). Le ba'ax a xookik k'a'abeet u bin beya':

a) Bix a we'esik a meyaj ta juunal

U k'aaba' le meyajile'

U k'aaba' máax ku beetik le meyajile'

Tu'ux ku meyaj le máax ku beetik le meyajile'

U telefono yéetel u correo electrónico le máax ku beetik le meyajile'

U ts'íibal jump'íit ba'ax yaan u beetik (200 t'aano'o)

b) Muuch'máako'ob

U k'aaba' le meyajile'

U k'aaba' máax ku tsoolik le muuch'máako'ob

Tu'ux kúuchil ku meyaj le máax bin u ya'alik u meyaj

U *telefono* yéetel *correo electronico* le máax ku tsoolik le muuch'máako'ob

U k'aaba' tuláakal le máako'ob muu'kambalo'ob.

U k'aaba' u kúuchil tu'ux ku meyajob

U ts'íibal jump'íit ba'ax yaan u beetko'ob (500 t'aano'ob)

K'a'abeet túuxtal ba'ax u k'áat meeta'al ti' *correo electronico* tak 31 ti' *agosto* ti' u ja'abil 2008.

ed.popular@universidadoriente.edu.mx

Le máax yaan u taalo'ob ti' le muuch'tambala' bin u k'amik u t'aanil ti' internet u yáax k'iinil ti' septiembre tu ja'abil 2008. Bey xane', yaan u ts'abal u k'aaba le máako'obo' yéetel u k'aaba' u meyajob tu web ju'un ti' le muuch'tambala' le k'iinilo'. Wa a k'áat a wojel u jeel ba'al ti' le muuch'tambala', xook k kúuchilti' ju'un web ti' U No jajil Lak'in Xook:

www.universidadoriente.edu.mx